

Glava V

ZAVRŠNE BORBE ZA OSLOBOĐENJE ZEMLJE

BORBE U VREMENU JANUAR—APRIL 1945.

Oslobođenje Ličkog Petrovog Sela i Vaganca

Polovinom decembra neprijatelj se, posle prisilnog napuštanja Korenice i njene okoline, još zadržao u rejonu Cudina klanca (t. 822) koji se nalazi na jugoistočnom delu s. Gornji Babin Potok — na putu Korenica — Vrhovine — i u selu Gornji Babin Potok. Pored ovih posada neprijatelj je pojačao i posade u s. Vagancu i u Ličkom Petrovom Selu, jer je odatle vršio stalne ispade prema slobodnoj teritoriji Like, Cazinske krajine i Korduna. U ovo vreme neprijatelj je posebno bio aktivan na komunikaciji Vaganac — Ličko Petrovo Selo — Korenica i Vaganac — Drežnik-grad — Plitvička jezera, da bi prekinuo veze i saobraćaj između slobodne teritorije Like i Korduna.

Prema dogovoru između štabova 4. i 11. korpusa NOV i PO Hrvatske, 8. kordunaška divizija, bez 1. brigade, sa Unskom operativnom grupom i dve brigade 7. banijske divizije trebalo je da 31. decembra u 6,30 časova ujutro napadnu i likvidiraju ustaško-legionarske posade u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu. Jedinice 11. korpusa ojačane sa 1. brigadom 8. divizije trebalo je da u isto vreme napadnu i razoružaju neprijatelja u Cudinu klanu i u s. Gornjem Babinom Potoku. S obzirom na to što su se 30. decembra atmosferske prilike prilično pogoršale, a pogotovo u Lici, gde je u toku dana padao gust sneg i duvala

jaka bura, 11. korpus je odustao od planirane akcije. U vezi s tim 1. brigada 8. divizije vraćena je u sastav svoje divizije i upotrebljena za osiguranje divizije od pravca Bihaća i Vrhovina.

Cilj napada na Vaganac i Ličko Petrovo Selo bio je da se likvidiraju ustaško-legionarske posade i time da se obezbedi sigurnija veza između Like, s jedne, i Korduna i Cazinske krajine, s druge strane, da se jednom stane na kraj stalnim neprijateljskim ispadima na slobodnu teritoriju onih oblasti i da se likvidiraju zloglasne ustaške jedinice koje su bile sastavljene od velikih zlikovaca i palikuća, koji su svojim terorističkim akcijama učinili mnogo *Aa*. u Hrvatskim selima Korduna i u muslimanskim selima na teritoriji Cazinske krajine.

Neprijateljsku posadu u Vagancu sačinjavao je 1. ustaški bataljon 7. ustaškog zdruza 10. divizije *bez* 3. čete i oko stotinak legionara i Nemaca iz 373. peš. divizije. Svega u Vagancu bilo je 800—1.000 neprijateljskih vojnika. Neprijatelj je bio naoružan sa 2 haubice 105 mm, 3 minobacača 81 mm, 6 minobacača 45 i 50 mm, 3 mitraljeza, preko 30 puškomitraljeza, automatima i puškama. Sem toga ustaše su bile vrlo dobro snabdevene municijom, a i ljudstvo spremno da se bori do poslednjeg čoveka. U selu i oko njega ustaše su izgradile čitav lanac utvrđenja, koji se sastojao od zemljanih bunkera, skloništa i saobraćajnica. Ispred tih objekata bila su postavljena minska polja sa protivtenkovskim i protivpešadijskim minama. Pored toga selo je bilo opasano žičanim preprekama od bodljikave žice. Plan odbrane i plan vatre bili su vrlo dobro postavljeni.

Ustašku posadu u Ličkom Petrovom Selu i na brdu Celopeku sačinjavala je 3. četa 1. ustaškog bataljona iz Vaganca i oko 50 legionara sa nekoliko kamiona koji su opsluživali jedinice u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu. Svega na ovim položajima nalazilo se oko 200 neprijateljskih vojnika, naoružanih minobacačima, puškomitraljeziima, automatima i puškama.

Ustaška četa držala je položaje na brdu Celopeku (t. 528), koje se proteže duž severoistočnog dela Ličkog Petrovog Sela, dok su se legionari nalazili u istočnom delu

Ličkog Petrovog Sela. I ovde su postojala jaka utvrđenja i bila solidno pripremljena za odbranu.

Ustaške posade u Vagancu i u Ličkom Petrvom Selu služile su kao predstraže bihaćkom garnizonu. Pošto su ove dve posade bile udaljene jedna od druge oko 2 km, to su Vaganac i Ličko Petrovo Selo sačinjavali jedinstveno utvrđenje. Uslovi za naš napad bili su nešto povoljniji kod Ličkog Petrovog Sela, što je štab 8. divizije pri planiranju ove akcije imao u vidu.

U vezi s borbenom zapovesti štaba 8. divizije Op. broj 85 od 29. decembra 1944. jedinice divizije i ojačanja dobile su sledeće zadatke:¹

— 2. brigada u sadejstvu sa 1. muslimanskom brigadom UOG, ojačana sa 3 laka tenka i artiljerijskim divizionom divizije, napadaju i likvidiraju neprijatelja u Vagancu;

— 3. brigada da razbije neprijatelja i oslobodi Ličko Petrovo Selo sa glavnim uporištem na brdu Celopeku. Napad brigade trebalo je da bude brz i energičan, kako bi se neprijatelj čim pre uništio, a time bi se stvorili pogodni uslovi za napad na Vaganac. Po oslobođenju Ličkog Petrovog Sela i Celopeka brigada je dobila zadatak da jednim bataljonom produži napad na Vaganac od Ličkog Petrovog Sela, a ostalim jedinicama da se smesti u rejon Ličkog Petrovog Sela i da bude spremna na pružanje pomoći jedinicama 2. brigade;

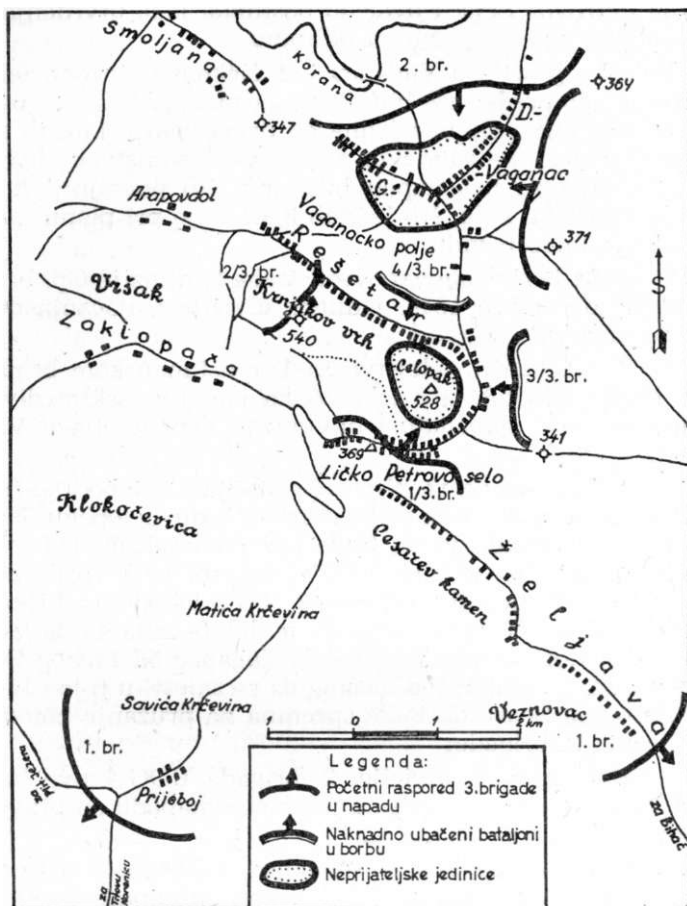
— 1. brigada 8. divizije, 2. brigada UOG i dve brigade 7. divizije osiguravale su jedinice u napadu od pravca Vrhovina, Bihaća i Ostrošca.

U vezi s ovom borbenom zapovesti, štab 3. brigade izdao je usmenu zapovest bataljonima za napad:

— da 2. bataljon izvrši napad na ustašku četu na Celopeku, pravcem Krnjakov vrh (k. 540), u čemu ga potpomaže 1. bataljon, koji će napasti Celopek po likvidaciji legionara u Ličkom Petrovom Selu;

— da 1. bataljon u prvom naletu razbije legionarsku grupu u istočnom delu sela, a potom u zajednici sa 2. bataljonom izvrši napad na Celopek od Ličkog Petrovog Sela;

¹ Zapovest se čuva u VII JNA, reg. br. 2—4/1, kut. 828.

Raspored jedinica 3. brigade 31. decembra 1944. za vreme napada na Ličko Petrovo Selo i Vaganac.

— prateća četa brigade u prvo vreme potpomaže 1. bataljon za vreme njegovog napada na legionare u Ličkom Petrovom Selu, a posle produžava zajedno sa 1. bataljonom u napad na Celopek. Minobacačke čete upotrebiti za grupno tučenje ciljeva i za izradu prolaza kroz minska polja i žičane prepreke. Pt-topove koristiti za uništenje

neprijateljskih vatrenih izvora u bunkerima i ostalim zaklonima;

— ostala dva bataljona nalazila su se u brigadnoj rezervi, s tim što je 3. bataljon bio predviđen da pruži pomoć 1. i 2. bataljonu, ukoliko bi došlo do zastoja u njihovom napadu. 4. bataljon da bude spreman za intervenciju, ukoliko bi neprijateljsko pojačanje od Bihaća ili nekog drugog garnizona prodrlo prema Ličkom Petrovom Selu.

Napad jedinica na Vaganac i Ličko Petrovo Selo počeo je umesto u 6,30 u 6,45 časova ujutro. Do zakašnjenja od 15 minuta došlo je usled jake bure, snežnih padavina i visokog snega. Napadu na Vaganac i Ličko Petrovo Selo nije prethodila art. priprema zato što divizijska artiljerija usled slabih vremenskih prilika nije mogla izvršiti sve pripreme niti su mogli biti uzeti potrebni elementi za gađanje. Prvi nalet bataljona bio je odbijen još pre nego što su oni stigli do bodljikave žice. Tek oko 9 časova ujutro usledio je drugi napad koji je bio podržan od strane artiljerije, ali i ovoga puta neprijatelj je vatrom zaustavio jedinice brigade još kod same žice. Pošto 3. brigada u dva pokušaja nije uspjela da zauzme Ličko Petrovo Selo i Celopek, to ni ostalim brigadama nisu bili stvoreni uslovi da se više angažuju u napadu na Vaganac, mada ih je pored artiljerije potpomogla i jedna tenkovska četa.

Oko 11 časova 3. brigada je ponovila napad na Celopek i Ličko Petrovo Selo, no i ovog puta bez uspeha. Nešto pre 13 časova štab brigade ubacio je u borbu i svoj 3. bataljon i u 13 časova 31. decembra, otpočeo je četvrti napad na severni deo Ličkog Petrovog Sela i na brdo Celopek. U snažnom jurišu sva tri bataljona jednovremeno izbijaju do žičanih prepreka, gde ih je neprijatelj dočekao snažnom pešadijskom vatrom. Bataljoni su bili zaustavljeni i pošto su se na bataljonske streljačke strojeve sručile desetine ručnih bombi, bataljoni su se morali ponovo povući. U 14 časova štab divizije izdao je naređenje štabu 3. brigade da Celopek i Ličko Petrovo Selo moraju po svaku cenu biti zauzeti u što kraćem vremenu. Nakon toga štab brigade ubacuje u borbu i 4. bataljon i kompletna brigada pod zaštitom vrlo snažne artiljerijske i minobacačke vatre kreće u napad. Neprijatelj je na celoj liniji

odbrane bio učutkan, jurišni pioniri brigade pod tako snažnom vatrenom podrškom privlače se žičanim preprekama i minskim poljima kroz koje izrađuju prolaze. Kada su jurišni pioniri otvorili put kroz minska polja i žičane prepreke, čete jedna za drugom upadaju u sistem neprijateljske odbrane. U 15,30 časova neprijateljska odbrana je malak-sala. Ustaške jedinice koje su u toku osmočasovne borbe pružale snažan otpor nisu više mogle odoleti napadima brigade. Kako je ustaško komandovanje bilo dezorganizovano usled prekida telefonskih veza unutar posade komandant odlučuje da izvrši proboj iz okruženja i da se ostatkom ljudstva povuče u Vaganac ili u Bihać. Tada ustaše i legionari formiraju udarne grupe i po grupama, jačine 10 do 20 vojnika, vrše proboj iz Čelopeka i Ličkog Petrovog Sela u pravcu Bihaća. Jedan deo neprijateljskih vojnika uspeva da se probije iz obruča i pobegne prema Bihaću. Za ustašama i legionarima štab 3. brigade upućuje 4. bataljon koji ih u toku odstupanja tuče vatrom od koje je neprijatelj imao osetne gubitke. Ostatak neprijateljskih jedinica uništile su jedinice 1. brigade 8. divizije koje su bile na osiguranju prema Bihaću.

U 17 časova, kada je već bio zauzet Čelopek i Ličko Petrovo Selo, ustaše su, jačine jedne do dve čete, iz Vaganca izvršile napad na položaje 1. muslimanske brigade, sa ciljem da je odbace od Vaganca i da obezbede slobodan prolaz za izvlačenje iz Vaganca prema Bihaću. Svi naponi neprijatelja da se probije kroz položaje 1. muslimanske brigade bili su bezuspešni, pa su se ustaše morale povući na polazne položaje. Za uspeh 1. muslimanske brigade treba u prvom redu zahvaliti uspešnoj intervenciji tenkovecke čete koja je svojom vatrom omogućila brigadi da pređe u protivnapad i odbaci neprijatelja na polazne položaje. U 22 časa 31. decembra otpočeo je treći napad na Vaganac u kome je ovog puta učestvovala i 3. brigada sa 1. i 4. bataljonom, koji su napadali putem Ličko Petrovo Selo — Vaganac. Međutim, ni ovaj napad nije uspeo zbog slabije koordinacije između bataljona i brigada, pa je posle toga naređeno da se glavnina jedinica povuče na odmor, a da se 1. januar 1945. godine iskoristi za blokadu Vaganca i za temeljitije pripreme za napad koji bi usledio u toku noći 1/2. januara.

Pošto su u toku dana izvršene pripreme, koje su se sastojale u dogovorima između štabova brigada o saradnji i boljoj koordinaciji pešadije sa pratećim četama, oklopnom četom i artiljerijom i o preciziranju svih detalja oko početka napada, 2. januara u 0,30 časova otpočeo je napad, iako je vreme bilo još gore nego prethodne noći. Sneg je i dalje padao nošen jakom burom. Snežni nanosi dostigli su visinu blizu jednog metra, što je otežavalo kretanje boraca i brzo manevrisanje jedinica. Pod takvim okolnostima 2. i 3. brigada 8. divizije i 1. muslimanska brigada UOG uspele su da neopaženo priđu do prvih neprijateljskih prepreka. Pošto je žica na nekim mestima bila iskidana u ranijim napadima brigada, neki bataljoni 2. brigade 8. divizije i 1. brigade UOG prolaze kroz žičane prepreke i upadaju u prve ustaške rovove. U jurišu koji je usledio posle toga zauzeti su istureni neprijateljski bunker i saobraćajnice. Padom prednjih ustaških i legionarskih položaja bila je uzdrmana čitava neprijateljska odbrana. Ovaj prvi uspeh brigada prisiljava neprijatelja da napusti položaje u Donjem Vagancu i da se povuče prema južnom delu sela, gde su 1. i 4. bataljon, 3. brigade već napadali. Neprijatelj koji se povlačio iz Donjeg Vaganca ne zadržava se u Gornjem Vagancu, već pod zaštitom mraka i olujne noći vrši proboj kroz položaje bataljona 3. brigade i naglo se povlači prema s. Izačić-Gradu, sa namerom da se probije u Bihać. Cim su se ustaše probile iz Vaganca, njihovo povlačenje usled snažnog pritiska 1. i 4. bataljona 3. brigade pretvara se u bekstvo. U rejonu Izačić-Grada razbijeni delovi neprijateljske posade iz Vaganca naleteli su na naše jedinice na osiguranju, gde je došlo do ponovne žestoke borbe i nakon jednočasovne borbe neprijatelj je uništen.

Jako ustaško uporište još od 1941. godine nazvano „mali Berlin“, kako su ga listaše zvale iz ponosa, bilo je nakon četrdesetdvočasovne borbe konačno osolobodeno. Jedinice 8. divizije i UOG uspele su da razbiju i unište najelitniju ustašku jedinicu, ojačanu legionarima, koja se dugo držala u Vagancu i Ličkom Petrovom Selu. Za vreme borbi glavni teret izdržala je naša pešadija, koja je imala priličnu podršku u artiljeriji i tenkovima. Mada tenkovi nisu pružili ono što se od njih očekivalo, oni su ipak dosta

pomogli pešadiji pri izradi breša u žicanim preprekama i u odbijanju neprijateljskih protivnapada iz Vaganca.

Jaka brigadna rezerva u borbi za Ličko Petrovo Selo i Celopek došla je do izražaja i kad je zatrebalo štab brigade je imao mogućnosti da njom blagovremeno interveniše gde god se ukazala potreba. U toku borbi za jedno i za drugo mesto posebno je došla do izražaja upornost naših boraca i jedinica brigade pri likvidaciji neprijateljskih otpornih tačaka i njegove čvrste odbrane i to pod teškim vremenskim nepogodama koje su tih dana vladale u podnožju Plješevice.

U borbi za Ličko Petrovo Selo i Celopek zarobljeno je 12 ustaša i legionara, 30 je poginulo i 50 ranjeno. Zaplenjena su 2 minobacača 81 mm sa 17 mina, 1 minobacač od 50 mm sa 30 mina, 2 mitraljeza, 14 puškomitraljeza, 3 pištolja, 17 pušaka, 2 signalna pištolja, 107 ručnih bombi, 15.020 metaka 7,9 mm, 1 radio-stanica, 1 telefonska centrala, 2 poljska telefona, 3 km poljskog telefonskog kabla, 19 šinjela, 6 bluza, 9 pari cipela, 12 čebadi, 3 konja, 2 karete i drugog materijala i životnih namirnica.

Gubici brigade iznosili su 7 mrtvih i 21 ranjen.

Broj ubijenih, ranjenih i zarobljenih neprijateljskih vojnika, kao i broj zaplenjenog naoružanja od strane jedinica 3. brigade u borbi za oslobođenje Vaganca, ne može se tačno utvrditi. Međutim, iz izveštaja štaba 8. divizije² vidljivo je da su 1. ustaški bataljon i delovi 373. legionske divizije u toku borbi 31. decembra 1944, te 1. i 2. januara 1945. godine, imali 322 mrtva vojnika i 4 oficira i 33 vojnika zarobljena. Zaplenjeno je, pored ostalog, 2 haubice, 3 minobacača 81 mm sa 326 mina, 6 minobacača 45 i 50 mm sa nekoliko stotina mina, 3 mitraljeza, 29 puškomitraljeza, 295 pušaka, 798 ručnih bombi, 107.000 metaka 7,9 mm i dosta drugog materijala.

Ukupni gubici 3. brigade u vremenu od 31. decembra 1944. pa zaključno sa 2. januarom 1945. iznosili su 12 poginulih od toga 2 podoficira i 10 boraca i 38 ranjenih od kojih 2 oficira, 4 politička rukovodioca, 6 podoficira i 26 boraca.³

² Operativni izveštaj štaba 8. divizije nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta JNA, kut. 829.

³ Pregled gubitaka 3. brigade vidi se iz akta koji se čuva u navedenoj arhivi. Reg. broj 2—8/1, kut. 829.

U borbama oko Ličkog Petrovog Sela i Vaganca najviše se istakla 3. udarna brigada 8. divizije i 2. bataljon 2. brigade iste divizije. U vezi s ovim štab divizije svojim aktom od 5. januara 1945. godine⁴ dostavio je štabu 4. korpusa predlog za pohvalu ovih jedinica sledeće sadržine:

„U borbama pri likvidaciji jako utvrđenog neprijateljskog uporišta Celopek, te u napadu na ustaško uporište Vaganac, istakle su se svojom borbenošću i prodornošću jedinice 3. udarne brigade na čelu sa štabom brigade.

U borbama pri likvidaciji jakog ustaškog uporišta Vaganac istakao se svojom borbenošću i prodornošću 2. bataljon 2. brigade na čelu sa kapetanom Pavlom Macutom, a naročito se istakla 1. četa toga bataljona na čelu sa poručnikom Simom Katićem.

Radi toga predlažemo da se navedene jedinice pohvale naredbom štaba.”

Predlog štaba divizije bio je usvojen i uskoro naredbom štaba korpusa pohvaljene su predložene jedinice za hrabro držanje i za veliki udeo u oslobođenju Vaganca i Ličkog Petrovog Sela.

Borbe u rejonu Plaškog

Posle oslobođenja Vaganca i Ličkog Petrovog Sela 2. januara 1945. godine, jedinice 8. divizije dobile su kratak odmor i raspoređene su u rejonima Rakovice, Drežnik-Grada i Plitvičkih jezera. 3. brigada poslata je na odmor u sela Korita, Klanac i Brajdići kod Plitvičkih jezera.

Sneg koji je pao u Kordunu i Lici još u decembru 1944. i početkom januara 1945. dostigao je visinu jedan metar, a mestimično i više tako da je početkom 1945. godine neprijateljska delatnost iz garnizona u dolini Une, Like, Ogulina i Karlovca bila svedena na izviđačke akcije manjih skijaških odeljenja. U isto vreme visok снег i vremenske nepogode potpuno su paralisali akcije 8. divizije, te su i naše jedinice u toku januara bile ograničene na izviđačku delatnost. Za ovo vreme bila je organizovana vojnostručna nastava. U drugoj polovini januara 1945. godine 3. brigada, po naređenju štaba divizije, prebačena je u rejon Plaškog, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciji Plaški

⁴ Akt se čuva u arhivi VII JNA, kut. 828.

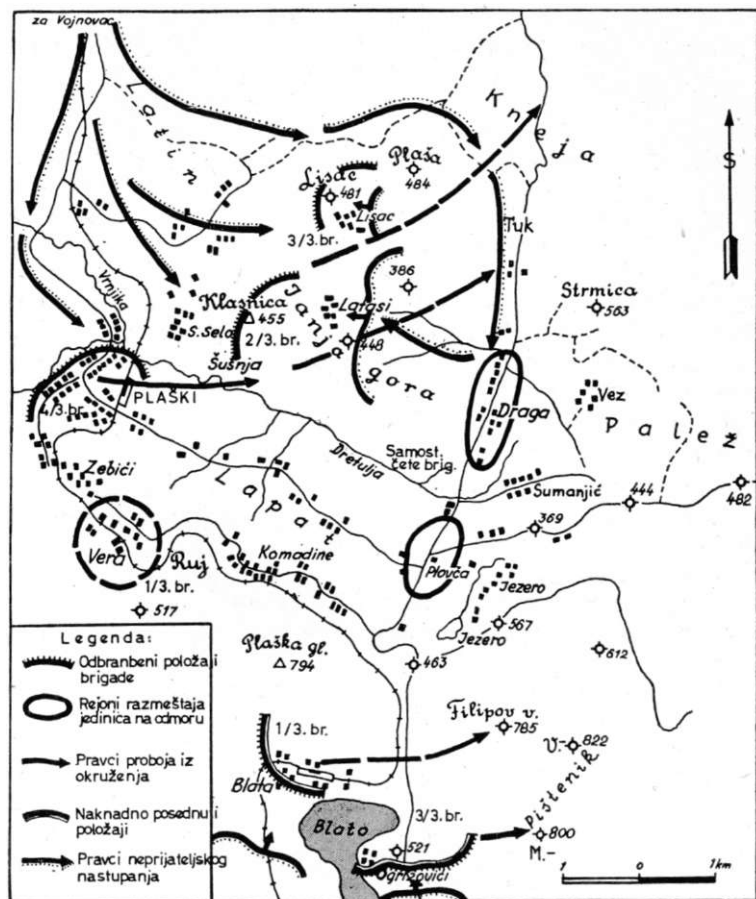
— Josipdol — Ogulin i Ogulin — Modruš — Brinje. Sem toga brigada je imala zadatak da osigura slobodnu teritoriju Plašćanske doline od upada neprijateljskih jedinica. Po dolasku na teritoriju Plaškog brigada je bila prisiljena da i dalje miruje jer je tih dana ponovo počeo da pada sneg i da duva snažna bura koja je oko Kapele trajala nekoliko dana.

Vreme je 2. februara bilo nešto bolje pa je taj dan iskorišćen za prvu organizovanu akciju. U toku dana 1. bataljon, ojačan jednom četom 4. bataljona, postavio je zasedu u šumi Kapeli kod mesta zvano Careva kuća. Oko podne naišla su od Josipdola prema Jezeranima 3 kamiona sa oko 60 legionara koji su sprovodili hranu, odeću i obuću za svoju posadu u Jezeranima. Naše jedinice dočekale su ovu kolonu i uspele su da unište dva kamiona, dok je posadi trećeg, zahvaljujući brznoj intervenciji jedne motorizovane neprijateljske kolone iz Josipdola i Oštarija, pristigla pomoć. U ovoj koloni bilo je oko 5 srednjih tenkova i preko 300 vojnika pešaka, pa je štab bataljona odlučio da povuče jedinice i da se vrati u Plaški.

U borbi je ubijeno 25 legionara, 6 ranjeno i 7 zarobljeno. Zaplenjeno je 3 automata, 20 pušaka, oko 2.000 pušanih metaka, 125 pari cipela, 130 pari pantalona, 145 bluza, 80 majica i nešto drugog materijala i životnih namirnica. Zaplenjena su 2 kamiona. Jedinice brigade imale su 1 lakše rajenog borca.⁵

U početku februara štab brigade dobio je podatke da se izvesne snage ustaša i legionara koncentrišu u Josipdolu, Oštarijama i Tounju. Na osnovu ovih podataka 5. februara izvršen je raspored jedinica 3. brigade i to: 3. bataljon poseo je položaje u rejonu brda Lisac (k. 481) i s. • Lisac, 2. bataljon Klasnica (t. 455), 4. bataljon nalazio se na položajima u rejonu Plaškog i 1. bataljon u brigadnoj rezervi u rejonu s. Vera i s. Lapat. Komandno mesto štaba brigade bilo je u severozapadnom delu s. Lapat, dok su samostalne čete i pozadinske ustanove brigade bile razvijene u selima Plavča i Draga.

O ovoj akciji štab 4. korpusa poslao je telegram pod brojem 117 od 2. februara 1945. Vidi knjigu depeša 4. korpusa od februara 1945. koja se čuva u VII JNA.

Raspored jedinica 3. brigade 6. februara 1945. i pravci neprijateljskog nadiranja prema položajima brigade.

U 7 časova ujutro 6. februara 1. ustaški bataljon, ojačan jednom četom legionara rezervnog bataljona 392. leg. divizije, krenuo je iz s. Vojnovca prema položajima brigade. Po izbijanju u rejon zaseoka Pavlice neprijatelj je formirao tri kolone i krenuo: desnom, s. Vojnovac — Plaški; srednjom, u pravcu Staro Selo kod brda Klasnica i

levom kolonom prema brdu Liscu. U isto vreme štab brigade dobio je obaveštenje da su 1. bataljon 847. puka 392. legionarske divizije i 19. ustaški bataljon krenuli iz Dabra u Licu, 6. februara rano ujutro stigli u Ličku Jesenicu i odmah produžili napredovanje prema s. Blatima i Plaškom i time ozbiljno ugrožavali pozadinu brigade. S obzirom na ovu situaciju, štab 3. brigade doneo je odluku da se sa 2. i 4. bataljonom i pratećom četom brigade suprotstavi ustašama koje su nastupale od Oštarija i Josipdola prema Plaškom, a 1. i 3. bataljon da se odmah uputi usiljenim maršom prema Blatima, sa zadatkom da u rejonu Blata sačekaju ustaše i legionare i da upornom odbranom ne dozvole da se neprijatelj probije u Plaški i da se spoji sa ustašama u rejonu Plaškog. Na osnovu ove odluke, koja je u konkretnoj situaciji bila realna, izdata su štabovima bataljona telefonska naređenja za akciju.

Oko 8 časova ujutro došlo je do oštih borbi na liniji brdo Klasnica — Plaški. U to vreme neprijatelj je već bio izbio na levu obalu reke Dretulje, severno od Plaškog, a druge njegove snage zaposele su položaje kod Starog Sela i dalji napad usmerile prema Klasnici. Svi pokušaji neprijatelja da u prvom naletu probije položaje 4. i 2. bataljona ostali su bez uspeha jer su bataljoni pružili vrlo žilav otpor. Međutim, ovaj ustaški napad bio je samo ratna varka i njime su ustaše težile da vežu naše bataljone za sebe i da odvrte pažnju štabova bataljona i štaba brigade od 2. ustaškog bataljona koji je nastupao od Oštarija i Josipdola, severno od brda Lisca prema šumi Kneji i s. Dragi, sa zadatkom da što pre izbije u pozadinu brigade i da od tog pravca ugrozi položaje brigade (2. i 4. bataljona) na Klasnici i u Plaškom, te da u zajednici sa 1. ustaškim bataljonom opkole ove jedinice brigade i da ih unište. Ovaj neprijateljski poduhvat potpuno je uspeo zahvaljujući tome što su položaji na Liscu nakon odlaska 3. bataljona ostali bez snaga brigade, pa je neprijatelj uspeo da izvede manevar u desni bok i pozadinu jedinica u Plaščanskoj dolini. Pošto je neprijatelj svoje napade u početnim dejstvima uglavnom orijentisao prema Plaškom, a štab brigade je računao da je glavni cilj neprijatelja okupacija gradića Plaškog pa je zbog toga bilo zapostav-

ljeno i neosigurano desno ikrilo i pozadina brigade. Mada je 3. bataljon povučen sa Lisca i upućen prema Blatima, štab 2. bataljona trebalo je, radi sopstvene bezbednosti i radi bezbednosti čitave brigade, da na Lisac postavi bar jedno streljačko odeljenje sa puškomitraljezom i time bi bio sprečen svaki iznenadni upad neprijatelja sa tog pravca. U 10 časova pre podne još i dalje su trajale borbe u rejonu Klasnice i Plaškog. Za to vreme 2. ustaški bataljon ojačan četom legionara izbio je od Josipdola i s. Vojnovca u rejon Lisca a da uopšte nije bio primećen i odmah produžio napredovanje ka Kneji i s. Dragi. Na položajima Lisac ostala je prikrivena legionarska četa i otuda potpuno ugrozila desni bok brigade. Dok je neprijatelj vršio manevar preko Lisca i Kneje 1. bataljon brigade u 9 časova 6. februara izbio je u rejon Blata i poseo položaje s. Ogrižovići — k. 521, a nešto kasnije stigao je na ove položaje i 3. bataljon brigade. U 11,30 časova neprijateljska kolona od Ličke Jesenice ušla je u s. Begovac koje se nalazi južno od Blata i otpočela sa napadom na položaje 1. i 3. bataljona. Pošto je na ovom terenu sneg bio visok preko jedan metar manevarska moć ustaša i legionara bila je mala te oni nisu mogli da ispolje svoju premoć u ljudstvu i tehnicu. Njihovi napadi bili su uglavnom kanalisani u zahvatu puta Lička Jesenica — Plaški, pa su štabovi 1. i 3. bataljona uspeali da uspešno pariraju svim pokušajima legionara i ustaša i da se održe na zauzetim položajima. Nakon jednočasovne borbe situacija je ostala nepromenjena i neprijatelj nije imao skoro nikakvih izgleda da se probije u Plaški od pravca Ličke Jesenice.

U 13 časova 6. februara 2. ustaški bataljon, koji je nastupao od Vojnovca, preko Lisca, Kneje i Tuka, izbio je u s. Dragu. Tek kada je posle 13 časova počeo da nastupa prema Janja-gori radi izvođenja iznenadnog napada iz pozadine na 2. i 4. bataljon, koji su se još nalazili na liniji Klasnica — Plaški, štab brigade je bio obavešten o pokretu i o namerama ove ustaške kolone pa je izdao telefonsko naređenje štabovima 2. i 4. bataljona da se hitno povuku sa položaja i da se probiju iz ustaškog obruča i to: 4. bataljon pravcem Plaški — s. Šušnjari — Janja-gora (k. 448) prema brdu Strmici (k. 563), a 2. bataljon pravcem zaseok Latasi u Janja-gori — šuma Kneja. Pozadin-

ske jedinice brigade, koje su se nalazile u s. Plavča i s. Draga, uspele su da se u poslednji čas izvuku iz obruča i povuku u šumu Palež. Čim su štabovi 2. i 4. bataljona dobili naređenje za povlačenje i probijanje kroz neprijateljske položaje u šumi Janja-gora, bataljoni su svaki u svom pravcu krenuli u proboj. U isto vreme ustaške jedinice iz rejonu Plaškog i Starog Sela otpočinju gonjenje bataljona, što je još više otežavalo i onako tešku situaciju u koju su upali bataljoni. Međutim, i u ovoj teškoj situaciji ljudstvo ovih bataljona, gazeći sneg dubok oko 1 metar, uspeva da odoli neprijateljskim napadima sa svih strana. Dok su zaštitnice 2. i 4. bataljona pružale ogorčen otpor, glavnine bataljona vršile su proboj neprijateljskih položaja koje je nešto ranije poseo u Janja-gori. Pod silnim naletom jurišnih grupa ustaški položaji bili su probijeni i bataljoni se nakon toga izvlače u rejon Tuka i Kneja. Za vreme odstupanja i proboja ustaškog obruča 2. i 4. bataljon imali su 18 mrtvih, 26 ranjenih i 7 nestalih. Izgubljena su 4 puškomitraljeza.⁶ No i pored ovih gubitaka, iako su bili potpuno opkoljeni, bataljoni su za celo vreme borbe sačuvali formacijske celine, zahvaljujući što su starešine jedinice u najtežim trenucima imali kontrolu i komandu u svojim rukama. Za ovakvo dosta srećno izvlačenje iz jakog ustaškog obruča u prvom redu treba zahvaliti upornoj odbrani 1. i 3. bataljona jer su uspeli da zadrže nekoliko puta jačeg neprijatelja.

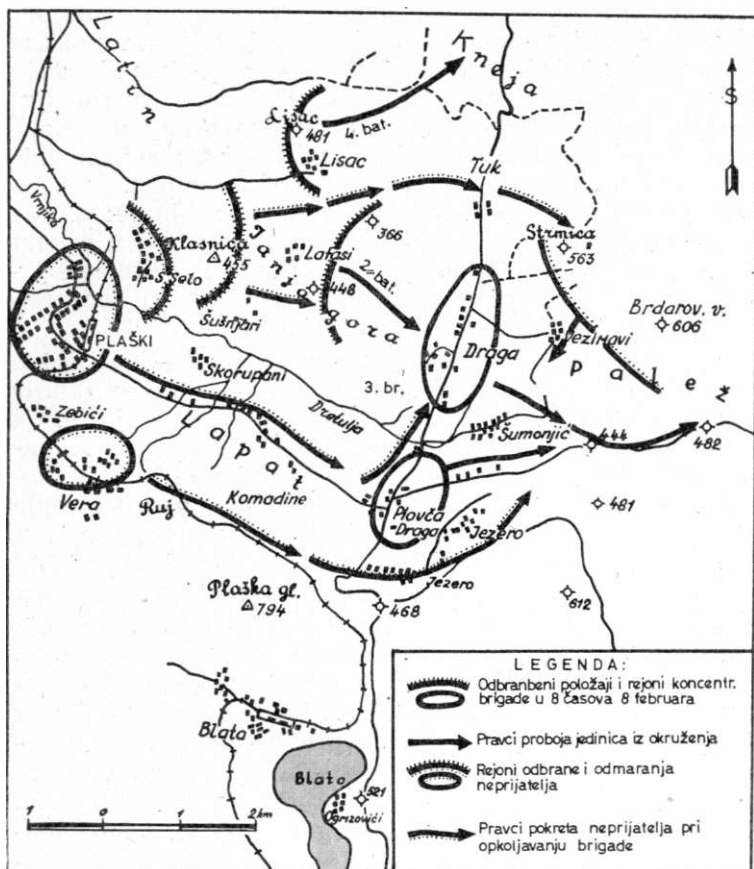
Posle završenog povlačenja 2. i 4. bataljona, štab brigade izdao je naređenje 1. i 3. bataljonu da se i oni povuku prema šumi Pišteniku i s. Sumonić, pa je ovim bio otvoren put neprijatelju od Blata prema Plaškom.

U sumrak 6. februara neprijatelj se zadržao na liniji s. Vera — Plaški — Staro Selo — brdo Klasnica, gde je i zanoćio, dok je 3. brigada zanoćila na liniji Tuk — s. Vezmari — s. Sumonjići. 7. februara je još uvek bio na ovim položajima. Štab brigade, s obzirom na događaje od prethodnog dana a i zbog velikog umora ljudstva, predložio je štabu divizije da se brigada odmah povuče iz Plaščanske doline prema s. Rakovici i Slunju radi kratkog odmora i sređivanja jedinica. Međutim, ovaj predlog štaba

⁶ Vidi depešu broj 130 od 7. februara 1945, koju je štab 4. korpusa uputio GŠH. Depeša se nalazi u VII, reg. br. 10—8/1.

brigade nije usvojen već su umesto odmora bataljoni brigade još više istureni prema neprijateljskim položajima, mada nije bilo realnih izgleda da se jedinice brigade odlučnije suprotstave daleko nadmoćnijem neprijatelju, čije je ljudstvo bilo odmornije, dobro nahranjeno, popunjeno municijom, obučeno i opremljeno za planinsko ratovanje i za vođenje borbi po dubokom snegu. U zoru 7. februara raspored bataljona 3. brigade bio je: 4. bataljon na položajima u rejonu Lisac, 2. bataljon u rejonu Latas-brda (k. 386—448). Ostali bataljoni i prištapske jedinice u rejonu sela Drage i s. Plavče. U toku dana neprijatelj nije vršio nikakve pokrete.

U svanuće 8. februara jedan ustaški bataljon, jačine oko 400 ljudi, uspeo je da se neopaženo probije od Starog Sela u pozadinu brigade. Neprijatelj je, koristeći još mrak i nebudnost naših predstražarskih delova, koji su se nalazili na Liscu i Latasovom brdu kod zaseoka Latasi, prošao kroz međuprostore 2. i 4. bataljona i produžio dalje prema Tuku. Tek pošto su ustaše i legionari izbili na put Plaški — s. Tobolić kod Tuka, njegovi prednji delovi bili su primećeni od strane osmatračkih organa brigade. Dok je štab brigade dobio obaveštenje o pokretu neprijatelja, ustaše su već bile zaposele položaje u pozadini brigade na brdu Strmica (k. 563), težeći da prodru dalje prema jugu radi presecanja puta s. Plavča — s. Rakovica koji vodi kroz šumu Ljupča, sa zadatkom da preseku odstupnicu jedinicama brigade, ukoliko one pokušaju da se povuku u tom pravcu. Za vreme pokreta neprijateljske kolone preko Kneje ka Stimici, druge dve njegove kolone, jačine jednog ojačanog bataljona, krenule su i to jedna kolona železničkom prugom Plaški — s. Vera, preko brda Ruj, koje se nalazi na severozapadnim padinama Plaška glava (t. 794), i dalje u pravcu raskrsnice puteva Plaški — Lička Jesenica i Plaški — s. Rakovica, sa zadatkom da ne dozvole odstupanje jedinica brigade u pravcu Blata, a ujedno da u sadejstvu sa svojim jedinicama koje su posele brdo Strmica zatvore odstupnicu brigadi prema Rakovici. Druga veća ustaška grupa kretala se putem Plaški — s. Plavča sa zadatkom da izvrši napad na glavninu brigade u rejonu s. Plavča i s. Draga.

Raspored jedinica brigade u vreme okruženja od strane ustaških i okupatorskih jedinica 8. februara 1945. kod Plaskog.

Pošto je štab brigade bio prilično kasno upoznat o stvarnom stanju na terenu i o neprijateljskim pokretima, te je zbog toga sa zakašnjenjem usledilo i naređenje za povlačenje bataljona sa Lisca i Latasova brda, kao i za blagovremeno izvlačenje glavnine brigade. U vezi sa ovom situacijom štab brigade izdao je naređenje za proboj jedinica iz s. Plavča i s. Drage i da odstupe preko s. Šumonjića

— k. 482 u rejon s. Bajića. Stabu 4. bataljona bilo je prepušteno da sam odluči kojim pravcem će se povući. Čim je počelo povlačenje brigade, njene jedinice su bile sa svih strana napadnute. Čak i ustaške jedinice sa brda Klasnica i od Starog Sela krenule su u napad, pa je u rejonu s. Plavče i s. Drage, zatim na delu puta koji vodi od s. Plavče do zaseoka Bajići u šumi Ljupča nastala teška borba. Neprijatelj je navaljivao sa svih strana, težeći da prisili jedinice brigade na predaju ili da ih dovede u takvu situaciju gde bi bile potpuno uništene. U tako složenom i teškom položaju jedino su se snašli štabovi 1, 2. i 3. bataljona, sačuvali su hladnokrvnost, prisebnost i održali jedinice u rukama. Komandanti bataljona 1. Mile Trkulja, 2. Cvijo Sudar i 3. Mile Božić svojim prisustvom i ličnim primerom podstrekivali su borce na izdržljivost i upornost. U ovoj situaciji najbolje je prošao 4. bataljon, s obzirom na to što je štab bataljona izabrao najpogodniji pravac povlačenja, tako da u toku odstupanja nije naišao na neprijatelja. Štab 4. bataljona u ovoj situaciji samo je brinuo o svojim jedinicama. Iako su ostali bataljoni bili u vrlo teškoj situaciji, štab 4. bataljona, mada je imao mogućnosti nije im pritekao u pomoć. U selu Dragi pozadinske jedinice brigade i bataljona bile su iznenadno napadnute od infiltriranih ustaških delova. Najvažnije je bilo sačuvati ljudstvo pa iako deo brigadnog materijala propadne. U najtežoj situaciji našao se 1. bataljon koji je pri probodu od zaseoka Sumonjići prema šumi Ljupča naišao na neprijateljske položaje u šumi Palež, severoistočno od kote 444 1 bio istovremeno napadnut sa fronta i bokova. Probijanje bataljona bilo je vrlo teško jer je jedini put na kome je bila snežna prtina bio posednut jakim ustaškim jedinicama, pa je ljudstvo bataljona moralo gaziti duboki sneg što je usporavalo kretanje jedinica, a neprijatelju su bili stvoreni idealni uslovi za tučenje vatrom jedinica bataljona. Bataljon bi se našao još u težoj situaciji da komandant bataljona nije blagovremeno postavio mitraljesku četvu na bezimenu kotu 200 m jugozapadno od kote 482. Pri probodu ova četa je mitraljeskom vatrom prikovala ustaše za svoje položaje i tako olakšala probod ostalih četa bataljona.

Posle proboda 1. bataljona ostao je otvor u neprijateljskim položajima kroz koje su se probili ostali bataljoni

brigade. Izbijanjem jedinica brigade u rejon zaseoka Ba-
jića, ustaše su se povukle u Plaški. Odmah zatim upućeno
je nekoliko grupa boraca da pretraže zemljište na kome su
vođene borbe radi prikupljanja ranjenih i mrtvih i radi
sakupljanja ostavljenog naoružanja i materijala. Po po-
vratku ovih ekipa sa terena, bilo je interesantno slušati
njihova izlaganja o stanju na koje su oni naišli. Na pro-
storu od oko 10 km² nađeno je preko 30 mrtvih naših
boraca i neprijateljskih vojnika. Oko njih nalazila se raz-
bacana oprema, oružje i mrtvi konji. Sneg je bio crven
od prolivene krvi i krvi ubijene stoke.

Prilikom proboja iz neprijateljskog obruča brigada je
imala 20 mrtvih, 5 nestalih i 15 ranjenih.⁷

Ukupni gubici neprijatelja u borbama 6. i 8. februara
iznosili su oko 100 mrtvih i ranjenih. Naši gubici u istom
periodu bili su: 38 mrtvih, 12 nestalih i 41 ranjen. Među
poginulima nalazio se komesar 2. bataljona Ico Kosanović,
ađutant 1. bataljona Dušan Grba, komandir čete Stanko
Janjanin i komesar čete Jovan Ilić. Među nestalima bili su:
pomoćnik komesara čete Stevo Dmitrović i oficir pri štabu
4. bataljona pporučnik Miloš Simunlija. Ranjene starešine
bile su komesari četa Stanko Tarbuk i Mirko Lovrić i po-
moćnik komesara čete Milić Tepšić.

Sem gubitaka u ljudstvu brigada je 6. i 8. februara
izgubila 1 mitraljez, 2 pt-puške, 16 puškomitraljeza, 42
puške, 2 automata, 2 pištolja, oko 3.000 metaka 7,9 mm,
2 konja, 5 brdskih kazana, 1 km poljskog telefonskog kabla.
Za vreme borbi i proboja utrošeno je 20.496 metaka za
puške i automatsko naoružanje, 37 ručnih bombi i nešto
ostale municije.

Za akcije 6. i 8. februara neprijatelj je izvršio posebne
pripreme, uvećavao je ljudstvo u gerilskom ratovanju i
kretanju po dubokom snegu i u snabdevanju jedinica po-
sebnom opremom i naoružanjem. Pre svega, većina nepri-
jateljskih vojnika bila je naoružana poluautomatskim pu-
škama, automatskim naoružanjem i snabdevana dovoljnim
količinama municije. Suvišna oprema i odevni predmeti
koji su otežavali pokrete po snegu zamenjeni su laganijom
i prikladnijom odećom. Pri izradi planova napada pošlo

⁷ Operativni izveštaj štaba 8. divizije nalazi se u arhivi VII
JNA, reg. br. 2—1, kut. 828.

se od stvarne situacije koja je bila na terenu: razmeštaja jedinica, taktike njihovog ratovanja, dubokog snega, slabe odeće i obuće boraca i geografskog sastava zemljišta. Sem toga, neprijatelj je posebnu pažnju posvetio organizaciji veza brigade i razmeštaja štaba brigade i štabova bataljona. Na osnovu tako dobro proučene situacije plan napada i vatre razrađeni su do najmanjih sitnica. Zato nije ni čudo što je neprijatelj u toku svega tri dana izvršio dva došla uspela napada na brigadu i naneo joj do tada najosetnije gubitke.

Vremenske prilike tih dana u rejonu Plaščanske doline više su pogodovale napadaču, a posebno takvim jedinicama koje su se dobro pripremile za ratovanje po snegu i temperaturi od -20°C . Sneg je padao češće pa ni prtina nije bilo dovoljno tako da su borci brigade za vreme odstupanja i proboja jedva hodali, pri čemu ih je neprijatelj lakše gonio pokretom i vatrom.

Osnovne slabosti koje su ispoljene o komandovanju bile su; štab brigade praktično nije postojao a njegov se uticaj za vreme borbe nije ispoljio (komandant se nalazio na lečenju; načelnik štaba i komesar obično su se nalazili kod najugroženijih bataljona, itd.).

Štab divizije kada je primio izveštaj o neuspehu 3. brigade 6. februara 1945. u rejonu Plaškog, nije smeo dozvoliti da brigada ostane i dalje raspoređena tako da ju je neprijatelj svakog časa mogao ponovno iznenaditi i naneti joj nove gubitke. Tim pre što je njeno ljudstvo od umora, nespavanja, gladi i pretrpljenog neuspeha preživljavalo izvesnu krizu. I pored toga brigada je prema naređenju štaba divizije zadržana u ravničastom zemljištu i na domaku jačih neprijateljskih snaga koje su se nalazile u širem rejonu Plaškog.

Iako je brigada 6. februara pretrpela nepotrebne gubitke, zbog nebudnosti i slabog obezbeđenja krila i bokova, štab brigada, a ni štabovi bataljona nisu izvukli na vreme potrebne pouke iz ovog primera, pa nije ni čudo što je neprijatelj na isti način svega dan kasnije doveo brigadu opet u težak položaj. U kritičnim momentima na komandnom mestu brigade nije bilo komandanta, komesara ni načelnika štaba brigade, što je takođe bio jedan od nedostataka.

Neprijatelj je mogao postići i veće uspehe da je u najtežim situacijama bio odlučniji i uporniji. Međutim, u teškim situacijama posebno je došla do izražaja odlučnost i upornost čitavog ljudstva brigade, a posebno nekih njenih starešina. U toku proboja bilo je divnih primera junaštva. Adutant 1. bataljona Dušan Grba kada su se strojevi čete, koja je bila u prvim redovima, malo pokolebali i kada je izgledalo da ona neće uspeti da izvrši proboj ustaških redova, on junački izlazi pred četu i povikom: „Juriš drugovi, za mnom, neprijatelj beži“ oodstiće čitavo ljudstvo čete na juriš i u silnom naletu borci probijaju ustaški lanac i omogućuju ostalim jedinicama izlaz iz okruženja. U toku juriša Grba je bio najpre ranjen a nakon toga drugi neprijateljski rafal pokosio ga je i on pada mrtav. Ili, drugi primer: Miloš Šimunlija, oficir pri štabu 4. bataljona, za vreme odstupanja bataljona iz Plaškog prema Latasovom brdu ostaje u zaštitnici sa grupom boraca. Kada je neprijatelj primetio da bataljon odstupa još više je navalio na zaštitnicu bataljona. Nastala je teška situacija. Trebalo je osigurati odstupnicu bataljona ali u tom slučaju treba žrtvovati i ljudstvo u zaštitnici. Kada je Šimunlija uvideo u kakvoj se situaciji nalazi zaštinica, uzima automat i tri ručne bombe i sam preuzima ulogu zaštitnice. Njegovim hrabrim držanjem omogućena je odstupnica zaštitnice, ali on nije uspeo da se povuče za bataljonom.

Oslobodenje Bihaća

U vremenu od 1. do 6. marta brigada se nalazila u rejonu Primišlja i Tobolića i za to vreme imala je tri sukoba sa neprijateljem koji je iznenadnim ispadima nastojao da odbaci brigadu dublje prema slobodnoj teritoriji. U ovim borbama neprijatelj je svaki put bio zaustavljen i prisiljen na povlačenje prema Ogulinu. Ukupni neprijateljski gubici iznosili su 65 mrtvih i 70 ranjenih. U isto vreme brigada je imala 2 mrtva i 9 ranjenih. Pošto je neprijatelj pretrpeo neuspeh, i plan nije ostvario, konačno je odustao od daljih ispada prema slobodnoj teritoriji. Nakon toga brigada je već 6. marta u sumrak po naređenju štaba divizije krenula u rejon Plitvičkih jezera i Drežnik-Grada, gde je ostala sve do 20. marta 1945. godine.

U 7 časova 21. marta ujutro muslimanska brigada⁸ 8. divizije krenula je prema s. Baljevcu. 2. brigada ove divizije prema s. Izačić-Gradu kod Bihaća, sa zadatkom da izvrše napade na tamošnje neprijateljske posade. Oko 10 časova brigade su otpočele sa napadima na Baljevac i Izačić-Grad, dok je 3. brigada bila u divizijskoj rezervi. U 11 časova muslimanska brigada, nakon dvočasovne teške borbe, likvidirala je ustaše u s. Baljevcu i produžila nastupnim maršem prema Bihaću. U 14 časova 2. brigada u sadejstvu sa nekim jedinicama 7. divizije likvidirala je jako ustaško uporište u Izačić-Gradu i u s. Prnjavoru, koje se nalazi na severnom delu Izačić-Grada.

Oko 17 časova 22. marta 3. brigada, bez 3. bataljona, izvršila je napad na neprijateljsku posadu u s. Vedro Polje u kome se nalazila jedna ojačana četa legionara iz 373. peš. divizije. Za to vreme 3. bataljon naše brigade bio je pridodat muslimanskoj brigadi, koja se pripremala za napad na Zavalje (južno od Bihaća). Nakon jednočasovne borbe 1. bataljon uspeo je da prodre u sistem neprijateljske odbrane, čime je moral neprijateljskih vojnika bio poljuljan. Znake demoralizacije u neprijateljskim redovima koriste 2. i 4. bataljon i još snažnijim napadom uspevaju i oni da probiju neprijateljske prve odbrambene položaje. Kada se neprijatelj našao u kritičnoj situaciji njegova komanda pokušava protivnapadom da izbaci bataljone iz sela, ali im to ne uspeva. Mrak je pao i bataljoni brigade koriste tamu za bržu likvidaciju pojedinih uporišta, no i neprijatelj nastoji da što bolje iskoristi tamno veče za bolju odbranu posade. Pošto neprijatelju i nakon nekoliko neuspešnih protivnapada nije uspelo da zadrži nalete bataljona, on uspeva da zbog nebudnosti bataljona pronade slabe spojeve u rasporedu jedinica i da se probije prema Bihaću.

U borbi za Vedro Polje neprijatelj je imao 20 poginulih i 30 ranjenih. Brigada je zarobila 19 legionara. U istoj borbi brigada je imala 6 mrtvih i 17 ranjenih. Među ranjenima bilo je 5 podoficira komandira odeljenja i vodova. Zaplenjeno je 21 puška, 1 tromblonska puška, 5.400 metaka 7,9 mm, 100 ručnih bombi, 21 konj, 40 kg kože za obuću, 10 šinjela i drugog materijala i hrane.

⁸ Muslimanska brigada došla je u sastav 8. divizije nakon rasformiranja UOG, koncem februara ili prvih dana marta 1945. g.

Muslimanska brigada u toku noći 21/22. marta nije likvidirala neprijateljsku predstražu na Vučjaku kod Zavalja, pa je tek noću 22/23. marta počela borba za Zavalje. Kako brigadi u prvom jurišu nije pošlo za rukom da probije neprijateljsku odbranu, to je štab divizije iste noći ubacio u borbu i 3. bataljon 3. brigade, koji je napadao na Zavalje sa severne strane sela. Oko ponoći obustavljen je napad na Zavalje, jer brigadi i pored ovog pojačanja nije uspelo da uđe u mesto. U 3 časa 24. marta ujutro muslimanska brigada sa 3. bataljonom 3. brigade i prvim delovima 26. divizije 4. armije koji su stigli iz Like ponovo napada na Zavalje. Borba je bila vrlo teška. U prvim jurišima ranjen je politički komesar 3. bataljona Milić Bečo Vojnović, a već na sledećem jurišu teže je ranjen i vršilac dužnosti komandanta bataljona Jovan Gvozdić. U svanuće 23. marta delovi 26. divizije, muslimanske brigade i 3. bataljona uz podršku tenkova 4. armije upadaju u Zavalje. Pošto neprijatelj nije više mogao da izdrži stalne napade jedinica NOV, povlači se u Bihać, ostavivši u Zavalju preko 50% mrtvih i ranjenih legionara.

U vremenu od 21. do 23. marta 1945. godine jedinice 7. i 8. divizije u snažnim naletima oslobodile su sva sela oko Bihaća. U tim akcijama oslobođen je Vaganac, Ličko Petrovo Selo, Baljevac, Brekovica, Turija, Izačić-Grad, Vedro Polje, Zavalje i druga mesta. Kako je ova akcija čišćenja uspela i pošto je u rejon Bihaća stigla i 26. divizija 4. armije odlučeno je da se produži sa napadom na Bihać, mada po ranijem operativnom planu napad na Bihać nije bio predviđen.

Za napad na Bihać predviđena je 8. divizija, izuzev 1. brigade koja se nalazila u rejonu Plitvičkih jezera i vodila borbe sa neprijateljem koji se pokušavao probiti iz Like u Kordun.

Plan napada donet je na brzinu i sadržavao je samo osnovne zadatke jedinica, jer je napad na Bihać trebalo da usledi posle pregrupisavanja jedinica, predviđenih za akciju, pa nije bilo vremena za šira razmišljanja i izradu detaljnijeg plana. Naime, trebalo je iskoristiti momentanu demoralizaciju koja je zavládala među neprijateljskim vojnicima i jedinicama u gradu, a koja je nastala kao rezultat nagle likvidacije svih okolnih nemačko-ustaških posada.

Sušтина plana napada na Bihać sastojala se iz sledećeg:

1. — Da napad na grad otpočne 24. marta pre podne, s tim da se u prvoj fazi napadne na deo grada koji se nalazi na levoj obali reke Une zato što su se raspoložive snage 7, 8. i 26. divizije NOV nalazile koncentrisane samo prema tom delu grada.

2. — Uparedo sa napadom na zapadni deo Bihaća biti spreman za forsiranje Une radi početka napada i na drugi deo grada koji leži na desnoj obali reke.

3. — U toku napada nastojati da se sačuva most na Uni, koji spaja zapadni sa istočnim delom grada, kako ga neprijatelj ne bi uništio za vreme borbi.

U početnoj fazi napada raspored jedinica 8. divizije bio je: 3. brigada, ojačana oklopnim bataljonom 4. armije, imala je zadatak da napada pravcem Vedro Polje — zahvat puta koji vodi od Vedrog Polja prema Bihaćkom polju i Bihaću. Desno od 3. brigade putem Zavalje — Zegar — Bihać nastupala je 26. divizija, a levo 2. brigada 8. divizije. Muslimanska brigada bila je u divizijskoj rezervi.

Štab 3. brigade izdao je u rejonu Vedrog Polja jedinicama usmenu zapovest za napad. Po ovoj zapovesti brigada je sa jedinicama za ojačanje trebalo da krene iz rejona Vedrog Polja u 8.30 časova ujutro 24. marta. Pokret prema Bihaću bio je predviđen da se izvede u marševskoj koloni, s tim da na čelu kolone maršuje oklopni bataljon, zatim 1. bataljon i štab brigade. Iza 1. bataljona trebalo je da nastupa 2. bataljon, a potom 3. bataljon sa pratećom četom brigade i 4. bataljon na začelju. Trupna komora brigade ostavljena, je u rejonu s. Turije, sa zadatkom da odmah razvije brigadnu stanicu za snabdevanje. Po izbijanju čelne kolone na oko 1.000 m pred selo Križ u kome su se nalazili istureni položaji bihaćkog garnizona, brigada je trebalo da se razvije za borbu. Borbeni raspored bio je sledeći:

— 1. bataljon, ojačan oklopnom četom, od mesta razvoja da krene prema Bihaću, s tim da svojim desnim krilom pročisti selo Križ i da održava stalnu vezu sa jedinicama 26. divizije;

— 2. bataljon, ojačan oklopnim bataljonom, bez jedne čete, da se kreće u zahvatu puta koji vodi kroz Bihaćko

polje u Bihać, težeći da što pre izbije na raskrsnicu puteva severno od s. Križ;

— 3. bataljon, ojačan pratećom četom brigade, od linije razvoja nastupa levo od 2. bataljana, s tim da održava vezu sa jedinicama 2. brigade koje su imale da napadaju levo od njega;

— 4. bataljon u brigadnoj rezervi;

— četa za vezu imala je zadatak da početkom borbe uspostavi telefonske veze između štaba brigade i štabova bataljona;

— inženjerijska četa bila je na okupu i uvek spremna za akcije bilo na kom pravcu, radi izrade prelaza preko reke Une, raščišćavanja minskih polja, likvidacije jako utvrđenih objekata pomoću jurišnih pionira čete.

Oko 10 časova 24. marta čelo kolone brigade izbilo je na 500 metara pred severnim delom s. Križ. Neprijatelj je otvorio vatru na prethodnicu brigade. Čim je otvorena vatra jedinice brigade razvile su se za borbu i krenule u napad. 1. bataljon krenuo je prema neprijateljskim položajima u Križu, a za njim su pošle i ostale jedinice svaka u svom pravcu. U borbi za likvidaciju neprijateljskog uporišta u Križu, 1. bataljon upotrebio je jednu pešadijsku i oklopnu čet. Obe ove čete bez zastajkivanja krenule su odlučno u napad, s tim što je oklopna četa mitraljeskom i artiljerijskom vatrom tukla neprijateljske vatrene tačke i time brzo prisilila neprijatelja na povlačenje prema gradu. Za vreme povlačenja ove neprijateljske grupe, ona je bila gonjena vatrom i pokretom jedinica 1. bataljona pa je vrlo malo neprijateljskih vojnika uspeo da se spase. Negde oko 10.30 časova ujutro oslobođeno je mesto Križ na periferiji Bihaća, a u isto vreme druga brigada 8. divizije zauzela je jedan istureni neprijateljski položaj na koti 246, koja se nalazi u Bihaćkom polju.

Oslobođenjem Križa otpočela je teška borba u predgrađu na levoj obali Une. Neprijatelj se žilavo branio, mada moral kod njegovih vojnika pre početka napada nije bio na visini, te je štab 8. divizije računao da će neprijatelj pružiti slabiji otpor. U ovoj borbi trebalo se boriti za svaku kuću, osvajati svaki bunker po bunker i rov po rov. No, i pored toga borci 3. brigade i ostalih jedinica nošeni željom za pobedom napadali su svom žestinom. Pešadijske

jedinice brigade imale su snažnu podršku oklopnog bataljona pa i divizijske artiljerije. Međutim, usled slabijih veza između pešačije i podržavajuće artiljerije u nekoliko navrata sopstvena artiljerija gađala je po položajima bataljona naše brigade i time usporavala tempo napredovanja, a kod izvesnog dela boraca izazvala strah od gubitaka. Oko 16 časova brigada je izbila pred križanje puteva Zavalje — Bihać i Ličko Petrovo Selo — Bihać odakle je neprijatelj pružao ogorčen otpor iz bunkera oko raskrsnice i utvrđenih objekata i zgrada. Radi likvidacije te raskrsnice štab brigade ubacio je u borbu i 4. bataljon iz brigadne rezerve, a posle ovog brigada je u zajednici sa jedinicama 26. divizije likvidirala neprijatelja u tom delu grada i nastavila sa napredovanjem prema Uni. U toku napredovanja brigade, neprijatelj je izvršio 3—5 protivnapada na jedinice brigade, međutim, svaki pokušaj neprijatelja da zaustavi napredovanje brigade bio je slomljen i naši bataljoni ponovo bi krenuli dalje. Za vreme napada u gradu svaki bataljon imao je u bataljonskoj rezervi po jednu ojačanu četu koja je služila za razbijanje neprijateljskih jačih otpornih tačaka i za odbijanje njegovih protivnapada.

U toku noći 24/25. marta muslimanska brigada 8. divizije prešla je kod s. Vrkašić na desnu obalu r. Une, sa zadatkom da napadne i likvidira neprijateljski spoljni odbrambeni pojas u rejonu Bakšaiš, a potom da čisti deo grada na desnoj obali Une i da tako našim jedinicama stvori uslove za forsiranje reke. Pošto je u toku 24. marta veliki deo grada na levoj obali Une bio oslobođen, noću 24/25. marta jedinice 3. brigade, pa i ostale naše jedinice, imale su nekoliko časova kratkog odmora. Rano ujutro 25. marta 3. brigada krenula je ponovo u napad. Levo od nje 2. brigada skoro je bila očistila od neprijatelja „svoj“ deo grada i potom je i ona prebačena preko Une u Vrkašić i Kralje radi pripreme za napad na deo grada koji se nalazi na desnoj obali Une. 3. brigada 25. marta u svom napredovanju naišla je na žilav otpor neprijatelja. No, pošto je 26. divizija uspešno osvajala deo po deo neprijateljskih položaja, to je bataljonima 3. brigade bilo olakšano dalje napredovanje. Mada je neprijatelj nastojao da po svaku cenu održi svoje trupe na levoj obali Une to mu nije

pošlo za rukom već je bio prisiljen da se uz velike gubitke u ljudstvu i tehnici povuče na desnu obalu reke.

Po oslobođenju dela grada, koji se nalazi na levoj obali Une, 3. brigada je po naređenju štaba divizije prebačena u s. Klokot kod Bihaća radi odmora i priprema za odlazak na teren Rakovice i Slunja, gde je neprijatelj izbio od pravca Karlovca i Ogulina. Nakon odlaska 3. brigade iz Bihaća, borbe u gradu su nastavljene još dva dana i 28. marta 1945. grad je konačno oslobođen.

U toku borbe 3. brigade u Bihaću njene jedinice ubile su 118, zarobile 57 i ranile 180 neprijateljskih vojnika. U isto vreme naša brigada imala je 4 mrtva i 36 ranjenih.

Zaplenjeno je 7 puškomitraljeza, 72 puške, 8 automata, 11 pištolja, 2.050 ručnih bombi, 20.000 metaka 7,9 mm, 3 radio-aparata, 26 telefona, 4 pisaće mašine, 1 roto-aparat za umnožavanje, 2 šapirografa, 120 šinjela, 100 bluza, 40 hlača, 150 čebadi, 40 pari cipela, 100 kg papira, 6.700.000 kuna i dosta drugog materijala i životnih namirnica.⁹

Plan napada na Bihać bio je dobro postavljen i ostvaren. Raspored bataljona u početku napada bio je takođe dobar i zahvaljujući njemu kao i visokom moralu boraca i starešina ne samo 3. brigade već i ostalih jedinica koje su učestvovala u napadu na Bihać, neprijateljska spoljna odbrana je brzo likvidirana i tada je nastala ogorčena borba sa neprijateljem koji je težio da po svaku cenu održi Bihać u svojim rukama. Međutim, štab brigade je blagovremenom intervencijom brigadne rezerve, te održavanjem stalne veze sa susednim jedinicama, koordinirao napad i pokret svojih bataljona i tako jednim vrlo solidnim planom napada njene jedinice postizavale su uspeh za uspehom. Iako je borba bila dinamična i oštra, bataljoni brigade nisu imali većih gubitaka zahvaljujući dobroj usklađenosti pokreta jedinica i vatre, te uskoj saradnji između pešadije i tenkova. Tokom cele borbe samoinicijativa starešina i većine boraca bila je na visini. Borci su tokom borbe, a to se prenelo i na cele jedinice, planski dejstvovali i u toku napada uvek tražili načina kako bi najlakše i bez gubitaka

⁹ Vidi pregled izvedenih operacija jedinica 8. divizije za mart 1945. Op. br. 22 od 4. aprila 1945, koji se nalazi u arhivi Vojnoistorskog instituta JNA, reg. br. 7—1/1, kut. 828.

zauzeli neki objekat iz koga je neprijatelj davao otpor, omogućavali svom susedu levo i desno da lakše i bez gubitaka kreće napred i goni neprijatelja.

Borbe oko Slunja, Poloja i Primišlja

U toku najžešćih borbi za oslobođenje Bihaća, delovi 392. legionarske divizije i dva bataljona 1. rezervnog lovačkog puka iz Generalskog Stola i Ogulina izvršili su prodor prema Primišlju, s. Perjasici i Slunju. U vezi sa ovom situacijom 3. brigada je po narednju štaba 8. divizije povučena 25. marta iz borbi u Bihaću i nakon kratkog odmora upućena u pravcu Slunja. 26. marta brigada je stigla u rejon Rakovice. Tu su jedinice brigade imale kratak odmor a potom je nastavljen marš ka Slunju sa zadatkom da u svanuće 26/27. marta izbije u blizinu brda Melnica (t. 518) i brda Kosovo kod zaseoka Katići, gde se nalazio jedan bataljon legionara i nešto ustaša.

Organizacija i tok marša bila je prepuštena štabovima bataljona, jer je štab brigade pre pokreta upoznao komandante bataljona sa pravcem marša, vreme polaska i dolaska pojedinih bataljona u određene rejone. Polazak prvih bataljona na marš počeo je noću 26/27. marta u 21 čas, zahvaljujući dobroj organizaciji kao i tome što je pokret izveden bez zastoja, svi bataljoni stigli su u određene rejone oko 1 čas posle ponoći. U toku marša dobijeni su podaci o približnoj jačini i rasporedu neprijateljskih jedinica u rejonu Melnice i Kosova.

U zoru 27. marta brigada je sa 1. 2. i 3. bataljonom izvršila napad na neprijatelja, s tim što je 1. bataljon napao neprijatelja na brdu Melnici, a 2. i 3. bataljon imali su zadatak da napadnu i likvidiraju neprijatelja u zaseoku Katići i na brdu Kosovo. 4. bataljon bio je u brigadnoj rezervi i imao je zadatak da održava tesnu vezu sa 1. bataljonom te mu, ukoliko on sam ne bi mogao da likvidira neprijatelja na Melnici, treba pomoći. Pre početka napada računalo se na to da je moral neprijateljskih vojnika slab i da neće pružiti ozbiljniji otpor. Međutim, već na samom početku napada uočeno je da legionari, Nemci i ustaše čvrsto drže položaje i da će se grčevito braniti. Prvi naš

napad neprijatelj je dočekaao snažnom vatrom i uspeo je da nas povrati na polazne položaje. Naše jedinice ponovo su izvršile pripreme za napad i pod zaštitom dejstva minobacačke i mitraljeske vatre bataljoni su krenuli po drugi put u napad. Dobrim manevrom jedinice 2. bataljona i jedna četa 3. bataljona uspele su da zauzmu prednje neprijateljske položaje na Kosovu. Odmah zatim čete 2. i 3. bataljona žešće napadaju i kada je izgledalo da će neprijatelj biti prisiljen da napusti brdo Kosovo, legionari ubacuju u borbu dve čete iz rezerve i protivnapadom zauzimaju izgubljene položaje. Oko podne izvršen je i treći napad na celom frontu brigade. Ovog puta naš napad je bio toliko snažan da je neprijateljska odbrana morala popustiti a pošto su bili zauzeti istureni legionarsko-ustaški položaji, štab brigade ubacio je i brigadnu rezervu, koja je snažnim napadom na težište odbrane na brdu Melnici uspela da slomi neprijateljski dalji otpor. Tada su Nemci, ustaše i legionari počeli da se povlače prema Primišlju i Poloju odakle je u isto vreme krenulo nemačko pojačanje radi prihvata svojih jedinica koje su odstupale od Slunja. Gonjenje neprijatelja nije vršeno jer su naše jedinice bile do kraja fizički iscrpljene, uz to i tučene jakom artiljerijskom vatrom od pravca Primišlja i Poloja.

U toku ove borbe kod Slunja neprijatelj je imao 62 mrtva i 95 ranjenih, 3 legionara su zarobljena. Zaplenjeno je 10 pušaka, 1 automat, 2 pištolja, 1 radio-stanica, 5.000 metaka 7,9 mm, 1 dvogled, 6 pari cipela i drugog materijala. Mi smo imali 7 mrtvih i 26 ranjenih. Izgubljen je 1 mitraljez.¹⁰

Posle povlačenja neprijateljskih jedinica od Slunja one su zaposele položaje s. Perjasica — s. Poloj — s. Primišlje — s. Tounjski Tržić i na taj način zaposele novu liniju odbrane na slobodnoj teritoriji Korduna. U prvo vreme nije se znao tačan zadatak neprijateljskih jedinica na ovim položajima. Mislilo se da je osnovni cilj ovih okupatorskih jedinica da se stvori širi обруč ispred komunikacije Ogulin — Karlovac, koja je inače do tada bila često izložena napadima naših jedinica NOV i POJ. Međutim,

¹⁰ Vidi pregled izvedenih mesečnih operacija 8. divizije u martu 1945. Op. br. 22 od 4. aprila, koji se nalazi u arhivi VII JNA, reg. br. 7—1/1, kut. 828.

kasnijim razvojem događaja na teritoriji Like i u dolini reke Une videlo se da je neprijateljski ispad prema Slunju i posjedanje položaja na liniji Perjasica — Tounjski Tržić trebalo da posluži za prihvrat okupatorskih i ustaških jedinica koje su se povlačile sa teritorije Like i Bosanske krajine.

Dejstvo podržavajuće artiljerije za vreme odbijanja neprijateljskog napada od strane jedinica 3. brigade. Snimljeno u aprilu 1945. u rejonu s. Poloja.

U zoru 29. marta tri bataljona 3. brigade otpočeli su sa napadom na neprijateljske položaje koji su se nalazili na liniji kota 435 — severno od s. Mrzlo Polje — kota 494 (severno od Debele gl.) — brdo Debela glava. 4. bataljon napadao je na k. 435; 3. na k. 494 i 2. na položaje na brdu Debela glava. Pod zaštitom mraka naše jedinice krenule su u napad sa ciljem da iznenadno upadnu u neprijateljski sistem odbrane i da stvore povoljne uslove za brzu likvidaciju ustaša i legionara u s. Gor. Primišlju. U vezi sa

ovom zamisli štaba 3. brigade, njene jedinice pošle su na izvršenje zadatka. Međutim, do iznenađenja nije došlo iako su naše jedinice podilazile vrlo oprezno. Kada su prišle na 200 metara do neprijateljskih prednjih položaja na njih je otvorena vrlo žestoka vatra iz celokupnog naoružanja. No, i pored toga dve čete 2. bataljona uspele su da na juriš zauzmu prednje neprijateljske položaje i da se uklone u sistem njegove odbrane. Nakon ovog prvog uspeha, bataljon ubacuje u borbu i rezervu sa zadatkom da proširi svoj uspeh, ali tada i neprijatelju pristižu sveža pojačanja od Primišlja i protivnapadom ovih snaga 2. bataljon je prisiljen da se povuče sa Debele glave. Ostala dva bataljona naše brigade imala su delimičnih uspeha, ali su nešto kasnije protivnapadima bili odbačeni na polazne položaje. Oko 8 časova bataljoni su ponovo krenuli u napad. Od polaznih do jurišnih položaja potpomagale su mitraljeske čete i prateća četa brigade. Pod dejstvom mitraljeske i minobacačke vatre bataljoni su uspeli da se prebace do jurišnih položaja i da izvrše brz i energičan napad. Iako je neprijatelj i ovoga puta deјstvovao snažnom vatrom sva tri bataljona uspeła su da se uklone u neprijateljsku odbranu i kada je počela borba po dubini, neprijatelj je ubacio u borbu sveže rezervne snage, a potom je protivnapadom po drugi put odbacio jedinice brigada na polazne položaje. Posle ovog, štab brigade odustao je od daljih akcija i naredio da se bataljoni povuku.

U toku borbe u rejonu Debele glave kod Gor. Primišlja neprijatelj je imao 15 mrtvih i 23 ranjena. Mi smo imali 2 mrtva među kojima i komesara 2. bataljona Slavka Jakšića i 13 ranjenih.

Borbe na liniji Perjasica — Primišlje prestale su 1. aprila. Neprijatelj se i dalje utvrđivao na zauzetim položajima, što je bio znak da on još za izvesno vreme namećava da ostane na okupiranom delu Korduna. Štab 8. divizije odlučio je da se brigada povuče na kraći odmor.

4. aprila 104. planinska nemačka divizija sa delovima 373. legionarske divizije krenula je iz reјona Cazina i Ostrošća prema Drežnik-Gradu i Rakovici sa zadatkom da se najkraćim putem probije u reјon Karlovca. Kada je počeo prodor 104. lovačke divizije od Ostrošća bilo je jasno zašto je neprijatelj tako uporno branio položaje na liniji

Perjasica — Primišlje. Cim je počeo pokret 104. divizije, njoj u susret u rejon Ličkog Petrovog Sela upućena je 7. banijska divizija, a delovi 8. divizije prebačeni su u rejon Rakovice.

U toku 15. i 16. aprila izviđački organi divizije i 3. brigade izvršili su izviđanje neprijatelja i zemljišta na kome se on nalazio. Detaljnim osmtaranjem i prikupljanjem podataka iz više izvora ustanovljeno je da se u rejonu Perjasice nalazi 1. domobranski puk 12. peš. brigade i dve čete 1. planinskog rezervnog -nemačkog puka. Na delu terena Perjasica — Poloj nalazio se 4. ustaški bataljon 13. divizije NDH, a na liniji Poloj — Primišlje nalazio se 724. puk 104. nemačke divizije. Na osnovu ovih podataka, štab divizije je odlučio da u zoru 18. aprila napadne neprijatelja na frontu Perjasica — Poloj — Primišlje — Tounjski Tržić sa zadatkom da se neprijatelju nanesu što teži gubici i time ga prisili na povlačenje prema Karlovcu i Ogulinu. Za izvršenje ovog zadatka, štab divizije je 17. aprila izdao zapovest za napad,¹¹ kojom je 3. brigada imala zadatak da noću 17/18. aprila krene iz rejona s. Kuzma Perjasička, neprimetno prođe između neprijateljskih položaja i kada se prebaci u pozadinu izbije na desnu obalu Mrežnice kod Bijelog brda na Mrežnici. Izbijanjem u taj rejon s jednim bataljonom napasti neprijatelja na Lončarića-glavi (k. 390), a sa ostalim jedinicama izvršiti napad na legionarske položaje u rejonu sela Juzbašića i Adžibabe. Ovaj manevar 3. brigade vršen je radi napada na neprijatelja iz pozadine odakle je bio manje osiguran i manje se nadao. Po likvidaciji ovih položaja nastaviti napredovanje duž puta Tounj — Primišlje i na taj način omogućiti bolji uspeh 2. i muslimanskoj brigadi, koje su imale zadatak da likvidiraju neprijatelja u Donjem i Gornjem Primišlju.

U 5 časova 18. aprila ujutro sve jedinice divizije otpočele su sa napadom na neprijatelja, koji je bio dobro utvrđen i imao je veći broj automatskog naoružanja i minobacača. Iako je 3. brigada već u prvom naletu uspela da likvidira nekoliko neprijateljskih utvrđenih položaja na desnoj obali reke, ona nije postigla potpun uspeh, jer je

¹¹ Zapovest 8. divizije nalazi se u arhivi VII JNA, kut. 828.

neprijatelj pružio vrlo snažan otpor. Neprijateljska taktika svodila se na tučenje artiljerijskom i minobacačkom vatom jedinica brigade od momenta njihovog polaska sa polaznih položaja sve do jurišnog odstojanja. Za to vreme njegova pešadija nalazila se u zaklonima na suprotnoj strani brda i tako je bila potpuno zaklonjena od dejstva naše mitraljeske i art. vatre. Kada bi jedinice brigade izbile pred jurišne položaje neprijateljska pešadija zauzimala bi položaje na prednjem kraju odbrane i odmah bi sručila paklenu vatru sa bliskih odstojanja po jurišnim strojevima bataljona. Pod ovakvim uslovima borbe, neprijatelj je obično uspevao da odbije naše napade, a i ako bi se neka naša jedinica uspela da uklini u njegov sistem odbrane, neprijatelj bi ubacio u borbu sveže rezervne snage i preduzeo protivnapad koji je redovno uspevao. Zahvaljujući ovakvoj neprijateljskoj taktici nijedna brigada divizije u toku napada 18. aprila nije postigla značajniji uspeh. Pošto se neprijatelj odlučio na upornu odbranu na posednutom zemljištu 3. brigada je posle ovih neuspeha, zajedno sa drugim jedinicama divizije, vodila duže borbe sve do 25. aprila 1945. kad je po naređenju naših viših štabova rasformirana.

Rasformiranje 3. (Pllašćanske) udarne brigade

Od početka 1945. godine jedinice naše divizije vodile su teške borbe. U ovim borbama imali smo povećan broj gubitaka iznad dotadanjeg proseka, a rezerve u popuni ljudstva na teritoriji Korduna i Plaščanske doline već su bile iscrpene. Brojno stanje 3. brigade početkom aprila iznosilo je oko 900 ljudi. Približno brojno stanje bilo je i u ostalim brigadama divizije, izuzev muslimanske u kojoj je bilo nešto oko 1.500 ljudi. Pošto su već početkom aprila bili odbrojani poslednji dani okupatoru i njegovim slugama, a definitivno oslobođenje zemlje bilo je na pomolu, to je u takvoj situaciji trebalo pojačati borbu i uložiti poslednje napore radi potpunog uništenja neprijatelja. Zato je štab korpusa odlučio da se rasformira 3. brigada kako bi se sa njenim ljudstvom bolje popunile 1. i 2. brigada 8. divizije. Trebalo je iz rasformiranih bataljona 3.

brigade popuniti bataljone 1. i 2. brigade, a od ljudstva jedinica rodova i službi popuniti istoimene jedinice divizije. Umesto rasformirane 3. udarne brigade štab korpusa je odlučio da se preimenuje muslimanska* brigada kao 3. muslimanska brigada 8. divizije.

25. aprila 3. brigada je postrojena kod s. Primišlja, a potom je komandant brigade Mirko Žutić pročitao naredbu štaba 8. divizije o rasformiranju brigade. Nakon toga, Žutić je održao prigodni govor i na kraju je pozvao sve starešine i borce da se i u budućim borbama i zadacima još više založe i da daju sve od sebe i da na taj način što više doprinesu konačnom uništenju okupatora i njegovih slugu.

Posle završenog svečanog dela rasformiranja brigade, od 1. i 2. bataljona formiran je novi bataljon pod komandom Cvije Sudara i kao takav upućen u sastav 1. udarne brigade. Od 3. i 4. bataljona formiran je 2. bataljon i za komandanta bataljona postavljen Petar Vukobratović. Ovaj bataljon ušao je u sastav 2. udarne brigade. Kompletne jedinice rodova i službi 3. brigade upućene su u sastav odgovarajućih jedinica divizije. Preostali komandni kadar štaba brigade, štabova bataljona i nekih komandi čete poslat je po unapred utvrđenom planu u štab divizije i štab 4. korpusa na novi raspored.

Iako su borci i starešine 3. brigade teška srca primili odluku o rasformiranju brigade, ipak su bili svesni da je u konkretnoj situaciji to bilo možda najbolje rešenje. Zato nije ni bilo nikakvih negodovanja od strane boraca i starešina, već dapače među ljudstvom je došlo do spontanog veselja. Tom prilikom odjeknule su partizanske pesme, klicalo se drugu Titu, Komunističkoj partiji i slobodi. Ovo veselje bilo je i prošireno prisustvom naroda i omladine obližnjih sela. Na kraju veselja i na rastanku nastalo je ljubljenje i stisci ruku. Eto tako je svega 12 dana pre završetka rata formacijski prestala da postoji proslavljena 3. kordunaška brigada, koja je po oceni viših štabova ulazila u red boljih ne samo brigada 8. divizije, već i NOV i PO Hrvatske. Iako je brigada kao celina rasformirana i kao takva više nije postojala, njen borački i starešinski sastav prošao je od 28. aprila do 7. maja put: Primišlje na Kordunu, Ogulin, Vrbosko, Delnice, Brod na Kupi u Gorskom kotaru; Rakek i Ilirska Bistrica na teritoriji Slo-

Prenos posmrtnih ostataka 520 žrtava ustaškog pokolja u maju 1941. u selu Blagaju kod Veljuna. Snimljeno u leto 1945. u selu Veljunu.

venije. Na putu kroz Gorski kotar i Istru narod je sa oduševljenjem dočekivao jedinice divizije. Za vreme prolaska kroz sela jedinice su prolazile kroz špalir naroda koji su zasipali borce cvećem i pozdravima dobrodošlice. Sem toga klicalo se slobodi, slobodnoj Istri, te bratstvu jugoslovenskih naroda. Te reči bujale su među borcima jedinica, te reči bile su ispisane crvenim slovima svuda i na svakom mestu. Na zidovima popaljenih sela, na slavlucima, na svakoj kući stajale su parole posvećene Istri i Slovenačkom primorju i oslobođenju ovih pokrajina od dugogodišnjeg jarma Musolinijeve fašističke Italije.

Od Prezida, kroz lepe crnogoričine šume, ispod snegom pokrivenog Snežnika, na dan 1. maja 1945, prolazile su čete i bataljoni 8. divizije, a među njima i ratnici bivše 3. kordunaške brigade, staru versajsku jugoslovensko-italijansku granicu, prolazile su u Istru, a srce boraca kucalo je mnogo jače zbog oduševljenja što se kordunaškim i krajiškim jedinicama pružila prilika da i one sa drugim jedinicama NOV Jugoslavije daju svoj doprinos oslobođenju i priklju-

čenju matici Jugoslaviji. Prvi pozdrav našim borcima za-
želeo je narod popaljenog sela Koritnice, zasipajući cvećem
jedinice. Borci i stanovnici ovog sela bili su oduševljeni i
susretom. Narod i njegova slavna armija osloboditeljica
slavili su toga dana, pored skorog oslobodenja ovih krajeva,
i 1. maj 1945. godine, koji je prvi put, mada u skromnim
uslovima, slavljen kao međunarodni praznik radnika i se-
ljaka — praznik radnog čoveka.

Iako brigada kao celina nije imala tu čast da dočeka
kapitulaciju okupatorske vojske i slobodu zemlje, njeno
preživelo ljudstvo, svrstano¹ u preostale jedinice divizije,
nakon trodnevne vrlo teške i žestoke borbe protiv jedinica
97. nemačkog korpusa u rejonu Ilirske Bistrice, savladalo je
7. maja neprijatelja i time je rat za njih bio završen. U
toku dana u Ilirskoj Bistrici bilo je veliko slavlje, narod i
armija slavili su veliku pobjedu. U podne 7. maja štab 8. di-
vizije u vanrednom izdanju divizijskog lista „Bratstvo”,
krupnim slovima je pisalo:

*Rat je završen — Njemačka je kapitulirala. I dalje se
nastavlja:*

Agencija „Rojter” objavila je da je Njemačka kapitulirala na
svim frontovima.

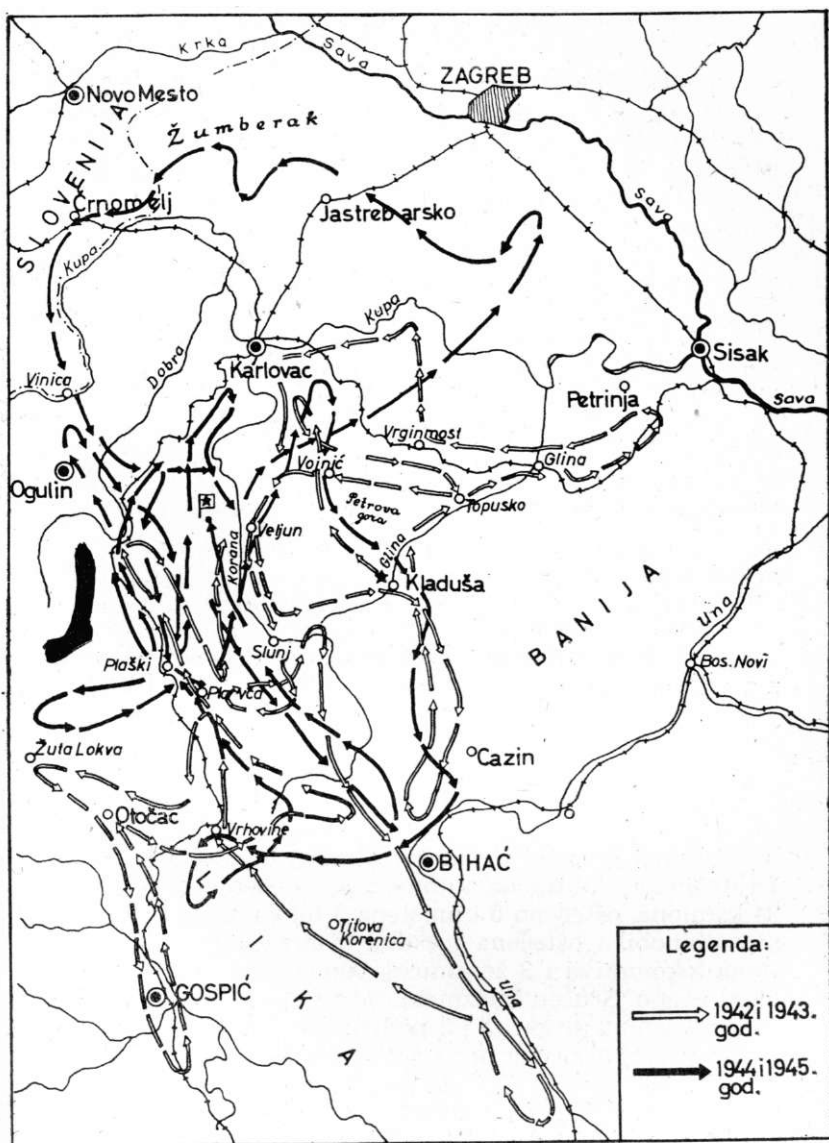
Kapitulacija je potpisana u glavnom štabu generala Ajzen-
hauera, u Remsu u Francuskoj. U ime Nemačke akt o kapitulaciji
je potpisao novi šef Njemačkog generalštaba general Gustav Jodl,
a u ime saveznika načelnik Ajzenhauerovog stana general Smit,
sovjetski general Suslakov i francuski general Seve. Kapitulacija
je potpisana tačno u 2 sata 41 minut ujutro 7. maja 1945. godine.
Poslije potpisa general Ajzenhauer primio je generala Jodla koji
je izjavio: „Ovim potpisom primirja njemački narod i vojska pre-
dani su na milost i nemilost pobjediocima...”

U vremenu od 5. decembra 1942. pa do 25. aprila
1945. godine brigada je prokrstarila Kordun, Liku, Bosan-
sku krajinu, Baniju, Pokuplje, Zumberak, Belu krajinu i
deo Gorskog kotara. Za dve godine, 5 meseci i 20 dana
brigada je prevalila oko 4.100 km puta. Krajnja tačka na
istoku do koje je brigada doprla bio je Cazin i Hrastovica
kod Petrinje, na severu Klinča — Selo kod Zagreba, Krašić
na Zumberku i Metljika u Sloveniji. Na zapadu Črnomelj,
Vrbovsko i Žuta Lokva, i na jugu Gospić i Srb u Lici. Naj-
veći deo vremena brigada je provela na Kordunu i Lici, a
za ovaj teren bila je posebno vezana nakon rasformiranja

Kordunaškog i Plašćanskog partizanskog odreda početkom leta 1944. godine. S obzirom na to što se celu 1944. godinu na teritoriji Korduna nalazio Glavni štab NOV i POH, CK KPH, štab 4. korpusa i njegove prištapske jedinice i ustanove, te Okružni NOO Karlovac, OK KP Karlovac i mnoge druge civilne i vojne ustanove Kordunaškog vojnog područja to je 3. brigada imala zadatak da posjedanjem položaja na liniji Perjasica — Primišlje — Tounjski Tržić — Plaški aktivno djeluje železničku prugu Karlovac — Ogulin i put Karlovac — Oštarije — Brinje i ometa saobraćaj na tim komunikacijama, te nanosi neprijatelju gubitke i time obezbeđuje slobodnu teritoriju Korduna sa tog pravca. Mada je brigada dobar deo vremena sprovela na Kordunu i Lici, ona je u toku njenog postojanja prevalila veliki put i imala težih marševa po besputnom terenu, po snegu i velikoj hladnoći. Neki od tih marševa još su i danas u živom sećanju preživelih boraca i starešina brigade kao: marš koji je brigada izvela od 1. do 4. januara 1943. godine iz rejonu Cemernice kod Topuskog preko Vrginmosta, Vojnića, Slunja, Rakovice do Saborskog kod Plitvičkih jezera. Ili, marš koji je izveden od 17. do 20. januara iste godine iz rejonu Ličke Jasenice do Krnjaka u dužini od oko 75 km. Oba ova marša izvedena su za nepun mesec dana i u rekordnom vremenu, mada je sneg bio visok oko 1 metar, a u Lici i oko Slunja bio je još i veći. Prosečna dnevna temperatura iznosila je oko -10°C , a noću ona je dostizala i do -30°C . Posle završenih marševa jedinice brigade odmah su stupile u teške borbe sa jakim neprijateljskim snagama. Tek što je brigada 20. januara maršem stigla u rejon Krnjaka, već sutradan je nastavila da odstupa pred daleko jačim neprijateljem a ujedno da vodi teške odbrambene borbe na komunikaciji Krnjak — Slunj — Bihać — Gor. Lapac.

Pored ovih marševa brigada je u toku rata izvela i mnoge druge kao usiljeni marš Otočac — Gospić, sprovođenje ranjenika sa Žumberka, preko Črnomelja, Vinice, Trošmarije i Dubrava u rejon Perjasice. Marš brigade iz rejonu Krnjaka kroz Kordun, Pokupsko na Zumberak itd.

Iako je brigada jedan deo vremena bila vezana za obezbeđenje slobodne teritorije Korduna i Like i tako su joj akcije bile delimično ograničene, ona je ipak tokom svoga postojanja postigla vidne uspehe.

Pređeni put brigade u toku rata

Gubici neprijatelja i brigade:

a) neprijatelja

U toku borbi brigada je ubila 2.463 neprijateljska vojnika, podoficira i oficira. Ranila 2.527 vojnika i podoficira i 6 oficira. Zarobila 857 vojnika i podoficira i 16 oficira.

Zaplenila :			
pušaka	1 270	tenkova od 3,5 tona . . .	1
tromblonskih i poluau		kamiona od 3,5 tona . . .	4
tomatskih pušaka . . .	23	putničkih automobila . .	1
pištolja raznih	68	motocikla raznih	7
automata	62	bicikla običnih	5
signalnih pištolja . . .	13	dvoosovinskih kola . . .	17
puškomitraljeza . . .	99	konja i mazgi	89
mitraljeza	51	radio-stanica	6
minobacača 45, 50 i		poljskih telefona i tel.	
81 mm	36	centrala	37
topova raznih	6	minodetektora	2
metaka 7,9 i 8 mm . .	455.000	ručnih dvogleda i ruč-	
ručnih bombi	3.365	nih busola »	39
mina za minobacače	2.530	vojničkih odeia oko . . .	1.000
artiljerijskih granata	996	čebadi	958
		šatorskih krila	215

Sem ovog zaplenjeno je još dosta drugog vojničkog materijala i životnih namirnica.

Uništena i oštećena neprijateljska tehnika

Oboren je jedan dvomotorni avion bombarder, oštećen 1 i uništena 3 putnička automobila, oštećenih 6 i uništenih 24 kamiona, oštećeno 5 i uništena 3 tenka, uništen 1 oklopni automobil i oštećena još dva ovakva automobila. Uništena lokomotiva i 3 železnička vagona, od toga jedan oklopni vagon. Srušen železnički most na reci Lici kod Gospića. Porušeno 8 propusta i 3 podvožnjaka na pruzi Karlovac — Gospić. Ova pruga porušena u dužini od 9,7 km, prekinuta na 492 mesta, a pruga Zagreb — Karlovac prekinuta na 100 mesta. Uništene železničke zgrade i postrojenja na ž. st. Topusko, Oštarije i Skakavac. Srušena su četiri veća mosta i to na Uni kod Kulen-Vakufa, na reci Lici kod Gos-

pića i na Mrežnici Kod s. Tobolića i Primišlja. Izrađeno je preko 30 prepreka na putevima Korduna, Like, Cazinske krajine i Zumberka radi sprečavanja saobraćaja neprijateljske motorizacije.

Ubijen 81 konj i mazga koje je neprijatelj koristio za transport ili nošenje naoružanja.

b) *gubici brigade*

U toku rata brigada je imala oko 400 mrtvih boraca 1 starešina a među njima: 1 politički komesar brigade, 2 člana politiodela brigade, 1 zamenik komandanta brigade, 3 komandanta bataljona, 4 komesara bataljona, 1 zamenik komandanta bataljona, 4 adutanta bataljona, 1 obaveštajni oficir bataljona, 1 referent saniteta bataljona, 2 intendanta bataljona, 1 oficir pri štabu bataljona, 18 komandira četa, 11 političkih ikomesara četa, 3 zamenika komandira četa, 4 pomoćnika komesara četa i preko 35 komandira vodova i vodnih delegata.

U istom periodu brigada je imala 1.100 ranjenih starešina i boraca od toga: 2 komandanta brigade, 8 komandanata bataljona, 6 komesara bataljona, preko 20 komandira četa, 15 političkih komesara četa i drugih.

Pored navedenog brigada je izgubila u borbi

pušaka	56	minobacača	2
pištolja	3	mitraljeza	2
automata	3	pt-pušaka	2
puškomitraljeza	17		

Oslobođeno gradova i sela

a) *u samostalnim borbama brigada je oslobodila:* Hrastovicu kod Petrinje, Topusko, ž. st. Topusko, Cememicu kod Topusikog, Vukmanić kod Karlovca, Slunj, Cetingrad, Veliku Kladušu, Ličko Petrovo Selo, Vedro Polje kod Bihaća, Donji Babin Potok, Rudopolje kod Vrhovina.

b) *U saradnji sa drugim jedinicama:* Vukmanić kod Karlovca, Skakavac, Drežnik-Grad, Zavalje kod Bihaća,

Bihać, Gornji Lapac, Saborski, Ličku Jasenicu, Oštarije, Vaganac, Brinje, Vrhovine, Otočac, Ramljane i Duman kod Perušića i Krašić na Zumberku.

Pohvale i odlikovanja brigade

a) Pohvale

1. — Za istrajnost, požrtvovanost i za uspehe postignute pri oslobodenju Saborskog i Lioke Jasenice januara 1943. i za zalaganje na rušenju železničke pruge, mada je temperatura iznosila -30°C , i odbijanje četničko-italijanskih napada pri pokušaju ponovnog zauzimanja Saborskog i Ličke Jesenice, 15. brigada pohvaljena je naredbom štaba divizije.

2. — Za uspehe postignute u toku 4. neprijateljske ofanzive i za akcije izvedene u proleće 1943. pri čišćenju Like od okupatora i domaćih izdajica brigada je dobila naziv UDARNA.

3. — Na dan 21. septembra 1943. komandant divizije predao je brigadi prelaznu divizijsku zastavu za uspehe postignute u borbama u toku takmičenja — juni, juli, avgust — 1943. godine.

4. — Za primernu upornost u borbama pri odbrani sela Plašćanske doline i za uspehe postignute u prvoj polovini marta 1944. brigada je 17. marta od strane GŠH istaknuta za primer ostalim jedinicama NOV Hrvatske.

5. — Za uporne borbe na prostoru Ostrožac — Cazin u vremenu od 9. do 12. aprila 1944. godine prilikom osiguranja jedinica 8. divizije i UOG koje su napadale na neprijateljski utvrđeni garnizon u Cazinu, brigada je istaknuta ostalim jedinicama kao primer od strane štaba 4. korpusa.

6. — Pohvaljena naredbom štaba 8. divizije za uspešne borbe pri zauzimanju jakih neprijateljskih utvrđenih položaja na Trojvrhu i Mudrić-glavici kod Plaškog. Istom naredbom pohvaljen je i komandant brigade Dragan Pajić.

7. — Pohvaljena naredbom štaba 4. korpusa početkom januara 1945. za uspešan napad na Ličko Petrovo Selo i Vaganac. Ovom naredbom pohvaljen je i štab brigade.

b) *odlikovanja*

Nakon završetka rata brigada je zbog zasluga u borbama protiv neprijatelja, za zasluge na učvršćivanju bratstva i jedinstva naših naroda, za zasluge koje je učinila svom narodu, Ukazom Vrhovnog komandanta maršala Tita odlikovana i to:

1. — Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vencom.

2. — Ordenom zasluga za narod sa zlatnim vencom.

3. — Ordenom partizanske zvezde sa zlatnim vencom.

Četiri starešine brigade proglašene su za narodne heroje Jugoslavije, a devet je unapređeno u čin generala JNA.

Eto tako je stvarana i rasla 3. kordunaška brigada. Iako mlada i stvorena u očii čuvene okupatorske ofanzive „vajs" njeni borci su već do tada nosili na svojim zastavama mnoge pobeđe, njihove puške kaznile su mnoge zločince i izdajice, njihovi smeli i neodoljivi juriši ulivali su smrtni strah u kosti neprijatelja, zatvorenog u betonskim bunkerima okruženim bodljikavom žicom i minskim poljima.

Posle njenog formiranja, u okupatorskoj najezdi za vreme 4. neprijateljske ofanzive osetili su njenu ubojnost, moć i snagu naročito italijanska okupatorska vojska i četnici na teritoriji Like. U periodu njenog postojanja sinovi Korduna su smelo i neustrašivo u potpunosti izvršavali naređenja svog voljenog Vrhovnog komandanta maršala Tita i krvlju svojih najboljih sinova pokazali koliko vole svoj narod i domovinu. Borbeni put brigade obeležen je teškim ali slavnim borbama, kojima je ispisana istorija naše narodnooslobodilačke borbe.

Kroz NOR ona je dostojno pronosila slavu naroda Korduna, dostojno je svetila žrtve i stradanja svog napućenog kraja. U brigadi narod njenog kraja gledao je čvrstog zaštitnika i branioca onih ideala za koje su mnogi sinovi i kćeri Korduna i drugih krajeva naše zemlje dali svoje živote.

U jedinicama brigade borili su se rame uz rame Srbi iz Korduna i Hrvati iz Hrvatskog primorja i Istre. Oni su zajednički nosili buktinju bratstva i jedinstva naših naroda, pionirski izvršavali ulogu sjedinjavanja i bratimljenja Srba, Hrvata i ostalih bratskih naroda nove Jugoslavije. U večitoj će uspomeni ostati i pokoljenja će govoriti o palim Kordunašima po bregovima Bosanske krajine, Pokuplja, Žumberka, Bele krajine i Gorskog kotara, koji nisu žalili živote za odbranu hrvatskih i muslimanskih sela i domova, kao i za stvaranje boljih uslova života budućim pokoljenjima. Neka i ovo delo bude uspomena na njih.